

A MEZŐGAZDASÁGI SZÖVETKEZETEK VIDÉKFEJLESZTÉSBN BETÖLTÖTT SZEREPE

THE ROLE OF AGRICULTURAL COOPERATIVES IN RURAL DEVELOPMENT

Ferencz Árpád^{1*} - Kujáni Katalin¹ – Deák Zsuzsanna¹

¹Agrárökonómiai és Vidékfejlesztési Tanszék, Kertészeti és Vidékfejlesztési Kar, Neumann János Egyetem, Magyarország

---

Kulcsszavak:

mezőgazdasági szövetkezetek
vidékfejlesztés
szövetkezeti szerepvállalás

Keywords:

agricultural cooperatives rural
development co-operative
engagement

Cikktörténet:

Beérkezett 2018. október 22.
Átdolgozva 2018. október 29.
Elfogadva 2019. február 28.

Összefoglalás

Munkánkban az agrárgazdasági szövetkezetek vidéki jelenlétéből adódó fejlesztési lehetőségeit vizsgáljuk. Hipotézisünk szerint a 30 évvel a rendszerváltás után is rejlik számos lehetőség e társaságok fókuszált fejlesztésében. A rendszerváltás óta nem sikerült megoldást találni az egyre inkább elszigetelődő, lemaradó vidéki települések problémáinak megoldására. Kutatásunk elsődleges célja megvizsgálni, hogyan és milyen eszközök igénybevételével lehetne ezeket a szövetkezeteket a vidéki térség fejlődésének egyik motorjává tenni, mint ahogy azok a rendszerváltást megelőzően hosszú évtizedeken keresztül voltak Magyarországon. Kutatásunkban vizsgáltuk a szövetkezetek jelenlegi lehetőségeit és a vidékfejlesztést szolgáló tevékenységeit.

Abstract

In our work we look at the development possibilities of Hungarian agricultural cooperatives known as agricultural cooperatives from the countryside. According to our hypothesis, even 30 years after the regime change there are still many possibilities left in the focused development of these ventures. Since the change of regime, no solution has been found to solve the problems of the increasingly isolated, lagging rural settlements. The primary purpose of our research is to examine how and by which means these co-operatives could become the engines of development in rural areas as they had been in Hungary for decades before the regime change. In our research, we examined the current possibilities of cooperatives and their activities that could be utilized for rural development.

---

1. Bevezetés

A szövetkezés Magyarországon mintegy 140 éves múltra tekint vissza. Az első szövetkezéssel foglalkozó jogszabály 1875-ben jelent meg [1]. A mai értelemben vett termelőszövetkezetek kialakulása a mezőgazdaság szocialista átszervezése során 1949-től kezdődött és 1961-ig tartott [3]. A termelőszövetkezetek számára a szervezeti- és gazdasági megerősödést az 1957 és 1958-as évek hozták, amely a szövetkezeti tagság összefogásának, valamint az állami segítségnek volt köszönhető [14]. 1959-ben volt a legjelentősebb a parasztság

---

* Kapcsolattartó szerző. Tel.: +36 20 37 66 330; E-mail cím: ferencz.arpad@kvk.uni-neumann.hu

termelőszövetkezetbe történő szerveződése [9]. Ennek következtében 1961-ben az ország szántóterületének 58%-a tartozott 4204 termelőszövetkezethez [13]. Az 1967. évi III. törvény a mezőgazdasági termelőszövetkezetek működését egységes keretbe foglalta [2]. Kimondta, hogy a termelőszövetkezet „a tagok önkéntes személyi- és vagyoni társulása útján létrehozott szocialista mezőgazdasági nagyüzem”, amelynek célja, hogy „a tudomány és a technika vívmányainak alkalmazásával növelje a termelést, emelje a termelékenységet és a gazdálkodás jövedelmezőségét, közreműködjék a társadalom szükségleteinek kielégítésében [10]. A rendszerváltást követően a szövetkezetek nagyon rövid idő alatt elvesztették kulcsszerepüket [3]. A sok évtizedes kemény munka eredménye szinte azonnal elveszett, és az előző rendszer minden hibájáért a szövetkezeteket tették felelőssé [7]. Nagyon gyorsan megindult a szövetkezetek privatizálása, szisztematikus szétverése, és elenyésző volt azon települések száma, ahol a szövetkezet megmaradása mellett döntöttek. A megmaradtak azonban jelentősen vesztek mind méretükből, mind gazdasági súlyukból, mind piaci pozíciójukból [12]. A továbbra is szövetkezeti formában működő szervezetek az elmúlt évtizedek alatt számtalanszor kényszerültek alkalmazkodni a folyamatosan változó jogszabályi körülményekhez. 2006-ban az 1992. évi I. törvény helyébe egy új szövetkezeti törvény lépett, meghatározásra került a szövetkezet fogalma: „a nyitott tagság és a változó tőke elvei szerint működő, jogi személyiséggel rendelkező szervezet, amelynek célja a tagjai gazdasági, valamint más társadalmi (kulturális, oktatási, szociális, egészségügyi) szükségletei kielégítésnek elősegítése” [4]. 2013-ban volt az utolsó komolyabb szövetkezeteket érintő jogszabályi változás, háttérben a 2013-as évben az új polgári törvénnyel [5]. A jogalkotók a szövetkezetekre vonatkozó előírásokat a polgári törvénykönyv gazdasági társaságokról szóló részébe emelték. A mezőgazdasággal foglalkozó szövetkezetek a 2013. évi CCLII. törvényben már „*agrárgazdasági szövetkezet*” néven szerepelnek [5]. Az újonnan bevezetett fogalom szerint „az agrárgazdasági szövetkezetek mező- vagy erdőgazdasági, valamint élelmiszeripari ágazatban fő- és kiegészítő tevékenységet folytató szövetkezet, amely fő tevékenységként tagjai számára szolgáltatásokat nyújt, a termeléshez szükséges anyagok és eszközök közös beszerzését, a termés közös értékesítését szervezi, a termés tárolását, feldolgozását végzi, a termeléshez, illetve a feldolgozáshoz kapcsolódó gépi szolgáltatásokat nyújt, termelő jelleggel tagjai vagy mások mező- vagy erdőgazdasági földjét hasznosítva agrárgazdasági termelést folytat.”[6]. Napjainkban az agrárgazdasági szövetkezetek elsősorban profitorientált tevékenységet folytatnak, azonban igen jelentős társadalmi szerepvállalást tanúsítanak [8] és növekszik a hitelfelvételük aktivitása is [15].

2. Anyag és módszer

2.1. A vizsgált szövetkezetek

Vizsgálatainkat Magyarországon Bács-Kiskun megyében, azon belül is a Homokhátságon működő agrárgazdasági szövetkezetekben végeztük. Ennek oka, hogy ezen a vidéken ez egyik legnehezebb a gazdálkodók helyzete, a kis méret, a kedvezőtlen adottságok (rossz talajok, kedvezőtlen időjárási feltételek, elaprózódott földbirtokok, fejletlen öntözési rendszer) miatt a gazdaságuk rendkívül veszélyeztetett [11,16]. A gazdálkodáshoz több segítségre lehet szükségük, vélhetően a térségükben működő szövetkezettel is szorosabb gazdasági vagy üzleti kapcsolatban állnak. Nyolc szövetkezetet látogattunk meg, melyek mindegyike különböző településen működik. A reprezentativitást erősítette, hogy különböző tevékenységű, gazdasági szerkezetű, méretű (mind területben, tagságban, alkalmazotti létszámban) és elhelyezkedésű szövetkezeteket kerestünk fel.

2.1. Vizsgálati módszerek

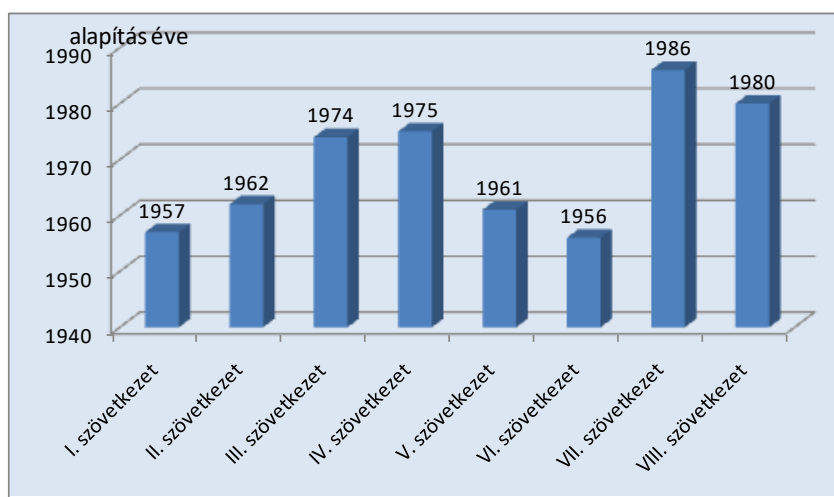
A szövetkezet első számú vezetőjével mélyinterjút készítettünk. A kiválasztásnál további szempont volt, hogy olyan szövetkezetekről készüljenek az interjúk, amelyek már a rendszerváltás előtt is működtek. A mélyinterjú kérdései három csoportba sorolhatók. Az első csoportba számszerű adatokat kérdeztünk rá, a szövetkezet alapításának évére, a szövetkezet működésének kezdete óta elért legmagasabb taglétszámra, a szövetkezet működésének kezdete óta elért legmagasabb alkalmazotti létszámra, a szövetkezet által művelt legnagyobb területre, a szövetkezet által realizált legmagasabb értékesítési árbevételre. A második csoport kérdéseivel vizsgáltuk a szövetkezetek tevékenységeinek változását, piaci helyzetét a múltban és a jelenben,

szociális és társadalmi tevékenységeit, valamint a szövetkezeti formához kapcsolódó viszonyok változását. A harmadik kérdéskörben a jövőre vonatkozóan tettünk fel kérdéseket, hogy megtudjuk, milyen tervei vannak a szövetkezet vezetésének, milyen célokat kíván elérni a jövőben. Képet akartunk kapni arról is, hogy a rövidtávú terveken túl milyen további elképzelései vannak a vizsgált agrárgazdasági szövetkezeteknek.

3. Eredmények

3.1. A felmért gazdasági szövetkezetek létrejötte

A vizsgált szövetkezeteket 1956 és 1986 között alapították, ami 30 év különbséget jelent a „legfiatalabb” és „legidősebb” szervezet között. A legrégebben alapított szövetkezet több mint 63 éve működik, de a legkésőbbi alapítású is negyed évszázada végzi tevékenységét. Az 1. ábra alapján elmondható, hogy a szövetkezetek átlagosan négy évtizedes gazdálkodási múlttal rendelkeznek, ezzel a térség életében is jelentős szerepet játszanak. Generációk kerülhettek kapcsolatba ezekkel a szervezetekkel, rálátást biztosítva ezzel a helyi gazdálkodók életére, amely a vidékfejlesztéshez szükséges alapvető kapcsolatrendszer kialakításához és fenntartásához.

1. ábra: A vizsgált szövetkezetek megalakulásának ideje

3.2. A felmért agrárgazdasági szövetkezetek taglétszáma

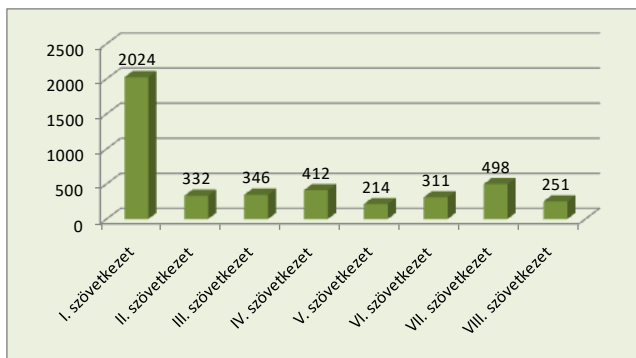
Az 1. táblázat adatai alapján látható, hogy a felmért nyolc szövetkezet jelenleg 961 fő tagsággal rendelkezik, amely tized annyi, mint az 1980-as években. Az átlagos taglétszám a rendszerváltás előtti tagságnak 8,7 %-a, ami 91,3 %-os csökkenésnek felel meg. A taglétszám ilyen jellegű alakulása alapvetően befolyásolja a szövetkezet adott településen betöltött szerepét. A szövetkezetek általában a tagoktól bérlik a gazdálkodáshoz szükséges fölterületet, ezzel is jövedelmet biztosítanak számukra. A szövetkezet a vagyoni hozzájárulása után fizetett osztalék is hozzájárul a tagok megélhetéséhez. A helyben felhasznált források pedig biztosítják a település fejlődését.

1. táblázat: A taglétszám változásának aránya a vizsgált szövetkezeteknél (%)

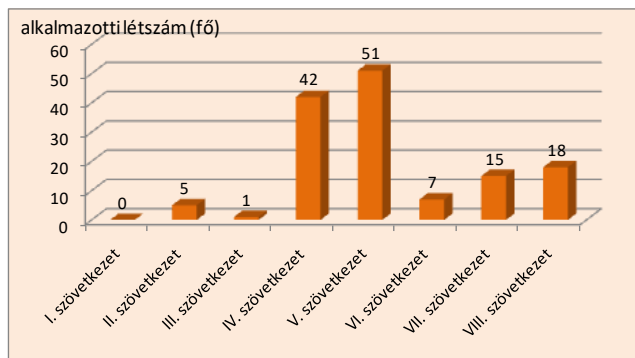
Ssz.	Maximális taglétszám 1980-ban (fő)	Jelenlegi taglétszám (fő)	Előző adat százalékában (%)	Változás mértéke (%)
I.	1600	8	0,5	-99,5
II.	1200	93	7,8	-92,3
III.	589	57	9,7	-90,3
IV.	600	38	6,3	-93,7
V.	3500	560	16,0	-84,0
VI.	500	7	1,4	-98,6
VII.	2300	146	6,3	-93,7
VIII.	820	52	6,3	-93,7
Össz.	11109	961	8,7	-91,3

3.3. A foglalkoztatás alakulása

A legtöbb esetben az adott vidéki településen a vizsgált szervezetek a legnagyobb foglalkoztatók, az alapvető (bolt, gyógyszertár, posta, önkormányzat) vállalkozásokon kívül csak a mezőgazdaság ad helyben folyamatos jövedelmet az ott élőknek. A foglalkoztatottságot két időszakban vizsgáltuk, a rendszerváltás előtti és a jelenlegi adatokkal. A 2-3. ábrák az eltelt évtizedekben bekövetkezett változásokról adnak képet.

2. ábra: A szervezetek jelenlegi alkalmazotti létszáma rendszerváltás előtt (fő)

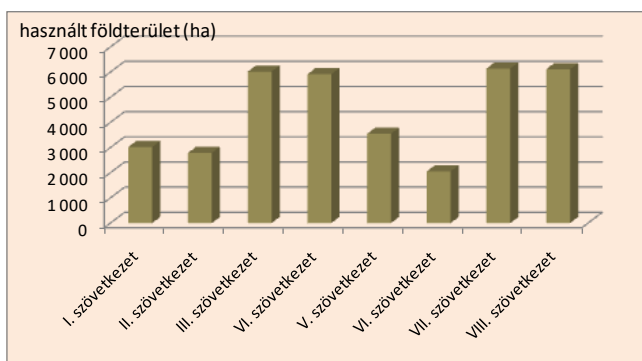

3. ábra: A szervezetek jelenlegi alkalmazotti létszáma (fő)

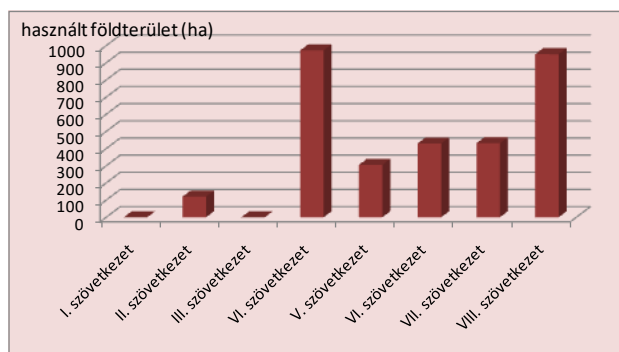
A foglalkoztatottság a töredékére esett vissza a rendszerváltás előtti állapothoz képest, jelenleg mintegy 2,6%-a a legmagasabb alkalmazotti létszámnak. Nem véletlen tehát, hogy a munkanélküliség a vidéki településeken olyan nagy problémát jelent. Van olyan szervezet, amely jelenleg nem is alkalmaz munkavállalót. A szükséges munkákat a tagok végzik minimális tiszteletdíjért cserébe. Egyes ágazatokban pedig a munkaerőhiánnyal küzdenek, főleg ez a kertészeti- és az állattenyésztő ágazatoknál jellemző. A fiatal generáció eltávolodott a földműveléstől. Az újonnan megjelenő szolgáltató ágazatok jelentős munkaerőt szívtak el a mezőgazdaságtól, ahol nagyobb jövedelmeket lehet elérni. A külföldi munkavállalás erőteljesebbé vált, a mezőgazdaság nem tud versenyezni a nyugati országokban jellemző bérekkel. Problémát okoz az is, hogy a jelenlegi szociális támogatási rendszer sem ösztönzi a munkanélkülieket a tartós munkaviszony létesítésére.

3.4. A szervezetek által használt földterület nagysága

A vizsgált szervezetek korábban átlagosan 4450 ha területet használtak (3. ábra). A szervezetek által használt mezőgazdasági terület nagymértékben lecsökkent (4. ábra), jelenleg összesen 3208 hektár területet használnak a felmért agrárgazdasági szervezetek. Ez a 35603 hektár több mint 90%-kal csökkent, melynek fő oka a rendszerváltást követő kárpótlás. Ennek végrehajtása során a szervezetek által használt területek jelentő részét kiosztották az érintett magánszemélyeknek. Két szervezet napjainkban már egyáltalán nem használ mezőgazdasági területet, az utóbbi évtizedekben teljesen elvesztették azokat. Ennek ellenére számos a mezőgazdasághoz kapcsolódó tevékenységet végeznek, függetlenül attól, hogy növénytermesztési vagy állattenyésztési tevékenységet nem folytatnak. A felmért szervezetek által használt összes mezőgazdasági terület több mint a felét két szervezet adja, míg a terület több mint 75%-át pedig mindössze négy szervezet adja. Ez az átlagos 401 hektár terület megközelíti a Magyarországon egy magánszemély által tulajdonolható mezőgazdasági terület nagyságát.

4. ábra: A szövetkezetek által használt földterület a rendszerváltás előtt (ha)

5. ábra: A szövetkezetek jelenleg használt földterület nagysága (ha)

3.5. A szövetkezetek jövőképe, szerepüket meghatározó tényezők

A felmért agrárgazdasági szövetkezetek jövőképe egyértelműen negatív. Elmondásuk szerint a jelenlegi bizonytalan piaci, jogszabályi és politikai helyzetben nincs lehetőség közép és hosszú távú tervezésre. Megállapítható, hogy a jelenlegi Európai Unió ciklus végéig – 2020-ig – sem tudnak előre tervezni ezek a gazdaságok. A rövidtávú terveikre a válasz a „túlélés”, a megváltozott jogszabályi körülményekhez való folyamatos alkalmazkodás, és törekvés a jelenlegi pozíciók megtartására. Fejlesztésről, beruházásokról, gazdasági alapokra helyezett tervekről csupán három gazdaság vezetője számolt be. Az interjúk során kivétel nélkül minden esetben felmerült a probléma, hogy a vidéken élők egyre inkább megosztottak, az összefogásra való hajlam teljes mértékben eltűnt. Alapvető problémák megoldásában is az a jellemző, hogy a gazdálkodókból hiányzik a kompromisszum készsége, a problémák megoldására való törekvés. Ameddig a vidéken élők nem képesek összefogni, közös célt kijelölni maguknak, addig hosszútávon fenntartható fejlesztéseket sem lehet megvalósítani.

Megkérdeztük az interjúalanyokat, hogy milyen gyökeres változásokra van ahhoz szükség, hogy a külső és belső problémákat el lehessen kerülni, felszámolni, megoldani. Erre a kérdésre a következő válaszokat kaptuk: jogszabályi környezet módosítása, az érintettek bevonásával, oktatási színvonal emelése, gyakorlatorientált képzések bevezetése, összefogás a jobb piaci pozíció eléréseért, külföldi piacok elérésének segítése, ésszerűtlen gazdálkodási előírások eltörlése.

Az összefogást az integráció mentén lehetne megvalósítani úgy, hogy a gazdálkodók részesülhessenek az innovatív technológiák, új fajták, új megoldások által nyújtott gazdasági előnyökben. A közös értékesítés mellett az input anyagok közös beszerzése, annak előfinanszírozása, a közös munkaszervezés, a folyamatos szaktanácsadás, hivatali ügyintézés biztosítása tudna olyan érdekeltséget teremteni, mely hosszú távon összefogásra ösztönözhetné a gazdálkodókat. A szövetkezetek elmondása szerint nem csak a gazdasági társaságok esetén nagy a mezőgazdasági termeléshez kapcsolódó bizonytalanság, így alapvetően lenne igény a gazdálkodók összefogására, megsegítésére. A szervezés elindításához azonban központi akarat és megfelelő támogatási háttér szükséges.

4. Következtetések

A mélyinterjúkból szerzett információk alapján megállapítható, hogy az agrárgazdasági szövetkezetek képesek megvalósítani az Európai Unió alapelveit: a foglalkoztatás biztosítását, növelését, a termelékenység fokozását és a társadalmi kohézió erősítését. Megállapítható, hogy elsősorban közösségi gondolkodású gazdasági szervezetek fordítanak figyelmet tagjaik, alkalmazottaik, a településen gazdálkodók és élők érdekeinek érvényesítésére, jólétük emelésére. A szövetkezetek a működési területükön nagy számban érnek el gazdálkodókat, kiterjedt gazdasági kapcsolatokkal rendelkeznek, amely tovább erősíti a társadalmi kohéziót. Az agrárgazdasági szövetkezetek kiváló alapjai lehetnek egy irányított, alulról építkező, de felülről támogatott fejlesztésnek. A kapcsolatok ugyanis már megvannak, rendelkeznek a szükséges infrastruktúrával, technikai és szakmai háttérrel. Hiába felelnek meg a jelen kor kihívásainak,

hiába nyitottak és állnak rendelkezésére a helyi gazdálkodóknak, önkormányzatnak, civil szervezeteknek, nem használják ki a bennük rejlő gazdasági lehetőséget. A rendszerváltás óta eltelt közel harminc évben ugyanis a gazdaságpolitika keresztüzében voltak.

Az agrárpolitika és a társadalom sem racionális szempontok alapján ítéli meg a szövetkezetek működését. A jogi szabályozások nem kedveznek működésüknek, gazdaságilag szép lassan ellehetetlenülnek, átveszik helyüket a családi és egyéni gazdaságok, amelyek más érdekek mentén építik fel gazdaságukat. A legtöbb helyen egyelőre nem mutatkozik konkrét igény a szövetkezésre. A folyamatos bizonytalanság, a kitettség, a támogatások csökkenésétől való félelem azonban akaratlanul is összehozza majd a vidéken gazdálkodó embereket. A szövetkezetek pedig készen állnak arra, hogy a felmerülő igényekre reagáljanak. A szövetkezeteken keresztül a vidék fejlődésének érdekében helyre kell állítani a mezőgazdaság becsületét, erősíteni kell a vidéki emberek kötődését a mezőgazdasághoz. Elő kell segíteni a szövetkezést, mert rajtuk keresztül a gazdálkodó emberek technikai, szociális és társadalmi segítséget is kapnak. Növelni szükséges a szövetkezetek érdekelttségét a még magasabb szintű társadalmi és szociális szerepvállalásra.

5. Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozunk a kutatás támogatásáért, amely az EFOP-3.6.1-16-2016-00006 „A kutatási potenciál fejlesztése és bővítése a Neumann János Egyetemen” pályázat keretében valósult meg. A projekt a Magyar Állam és az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával, a Széchenyi 2020 program keretében valósul meg.

6. Irodalomjegyzék

- [1] 1875. évi XXXVII. törvénycikk kereskedelmi törvény, 2017, <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=5692www.1000ev.hu>
- [2] 1967. évi III. törvény a mezőgazdasági termelőszövetkezetekről, 2017, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=96700003.TV&txtrferer=99200002.TVwww.net.jogtar.hu
- [3] 1992. évi I. törvény a szövetkezetekről, 2017, <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=99200001.TVwww.mkogy.jogtar.hu> (2017)
- [4] 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről, 2017, https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0600010.TVwww.net.jogtar.hu
- [5] 2013. évi CCLII. törvény egyes törvényeknek az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépésével összefüggő módosításáról
- [6] 2017. évi I. törvény · 2017. évi XC. törvény · 2017. évi CLIII. törvény
- [7] AKI (2017): Agrárpiaaci jelentések gabona és ipari növények, vol. XX. No. 1. Agrárgazdasági Kutató Intézet
- [8] Benedek, A. (2015): Az európai és hazai szakképzési rendszer fejlődésének tendenciái, BME Tanárképző Központ
- [9] Dobosné Papp A. (2012): A termőföld hasznosítás, - használat változásai, hatásai a gazdálkodás eredményességére, Kunszentmiklós
- [10] Hegyi A. (1985): Agrárgazdaság, Agrártársadalom, Agrárpolitika Szegedi Tudományegyetem, Szeged
- [11] KSH, 2017, A működő agrárgazdasági szövetkezetek száma Bács- Kiskun megyében (db) <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jspwww.ksh.hu>
- [12] Hajós L.- Dolmány F. (2001): A munkaerő mennyiségi növelésének lehetőségei Magyarországon. Gazdálkodás. 45:(3) pp. 1-15.
- [13] Németi L., Az értelmiség szerepe a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa
- [14] Romány P. (1987): Szakszövetkezetek Bács-Kiskun megyében, Kiskunsági Mezőgazdasági Szövetkezetek Területi Szövetsége, Kecskemét
- [15] Sóvágó L., Gácsi R., Bárczi J., Czeglédi Cs., Hajós L., Zéman Z. (2014): The effects of and risk management related ot he credit crunch in Hungary. BIATEC 7;pp. 22-26.
- [16] Szövetkezés. A Szövetkezeti Kutató Intézet folyóirata 2010/1-2 Jubileumi lapszám: „Hogyan tovább?”